

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.711

ВИСОТЕНКО Ю.В.

**ФОРМУВАННЯ ТА ЗМІСТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
КРАДІЖОК, ВЧИНЕНИХ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ**

У статті розглянуто наукові підходи щодо визначення змісту та сутності криміналістичної характеристики злочинів. Проаналізовано актуальні аспекти формування криміналістичної характеристики крадіжок, вчинених злочинними групами, та її значення для розслідування злочинів зазначеної категорії.

Ключові слова: розслідування злочинів, криміналістична характеристика злочинів, елементи криміналістичної характеристики, крадіжка, злочинна група.

В статье рассмотрены научные подходы к определению содержания и сущности криминалистической характеристики преступлений. Проанализированы актуальные аспекты формирования криминалистической характеристики краж, совершенных преступными группами, и ее значение для расследования преступлений указанной категории.

Ключевые слова: расследование преступлений, криминалистическая характеристика преступлений, элементы криминалистической характеристики, кража, преступная группа.

In the article the scientific approaches to determining the content and essence of criminological characteristics of crime. Analyzes relevant aspects of criminological characteristics of theft committed by criminal groups, and its importance for the investigation of crimes of this category.

Key words: crime investigation, forensic characterization of crimes, elements of criminological characteristics, theft, criminal group.

Вступ. Формування правової держави в Україні на сучасному етапі характеризується загостренням загальної криміногенної ситуації. У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває діяльність правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. Успіх у цьому в багатьох випадках пов'язаний з наявністю сучасних методик розслідування окремих видів злочинів.

Постановка завдання. Незважаючи на численні публікації з проблем розслідування майнових злочинів, детального опрацювання потребують питання розробки криміналістичної характеристики та удосконалення окремої методики розслідування крадіжок, вчинених злочинними групами, що, в свою чергу, і обумовлює актуальність обраної теми.

Стан наукового дослідження. Значну роль у розробці поняття та структури криміналістичної характеристики злочинів відіграли такі вчені, як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.А. Журавель, Г.Г. Зуйков, В.О. Коновалова, В.О. Образцов, М.В. Салтевський, В.Г. Танасевич, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші, пропонуючи та обґрунтовуючи різноманітні критерії для визначення елементів криміналістичної характеристики.

Результати дослідження. Особливості розслідування крадіжок, вчинених злочинними групами, певним чином, зумовлюють необхідність дослідження та визначення криміналістичної характеристики цих злочинів, яка має базуватися на використанні відповідного наукового апарату пізнання та практики його застосування. Разом з тим, перед дослідженням безпосередньої

структури криміналістичної характеристики слід зосередитися на визначенні правової природи самої категорії «криміналістична характеристика злочинів» із з'ясуванням її структури та подальшим дослідженням специфічних особливостей.

Криміналістична характеристика злочину являє собою абстрактне наукове поняття криміналістики, а її зміст здебільшого має орієнтуюче значення для слідчого в процесі його діяльності, оскільки надає загальне уявлення про злочин, що розслідується.

Структурно криміналістична характеристика злочинів віднесена до основних елементів, які формують систему методики розслідування злочинів, а тому не можна не погодитись із думкою А.Ф. Волобуєва, що постійне відновлювання її внутрішньої будови, з урахуванням сучасних тенденцій, є одним із напрямів удосконалення криміналістичної методики в цілому.

Досліджуючи питання криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинними групами, ми намагались, шляхом узагальнення фундаментальних розробок вчених-криміналістів щодо зазначеної проблематики, поєднати теоретичний аспект із практичним, проаналізувавши матеріали слідчої практики стосовно розслідування зазначеної категорії злочинів. Такий підхід, на думку автора, дозволить визначити суттєві недоліки слідчої діяльності та, на підставі отриманих результатів, запропонувати шляхи її вдосконалення, а також розробити криміналістичні рекомендації, які відповідатимуть інноваційним змінам у структурі злочинної діяльності та потребам сьогодення.

Термін «криміналістична характеристика злочинів» з'явився та почав застосовуватися як наукова категорія наприкінці 60-х років ХХ століття завдяки О.Н. Колесніченку [2] та Л.А. Сергєєву [4], які не тільки інтегрували його в криміналістичну теорію, але й запропонували розгорнуте уявлення про нього.

Під криміналістичною характеристикою злочинів розуміємо сукупність взаємопов'язаних, криміналістично значимих, об'єктивних відомостей про типові ознаки злочинів конкретного виду, які відображаються в механізмі вчинення злочину, відомостях про особу злочинця, потерпілого, інших особливостях злочинної діяльності, закономірних зв'язках між ними та взаємодії між собою, які слугують для побудови і перевірки слідчих версій під час розслідування злочинів, а також вирішують завдання розслідування і попередження злочинів.

Концептуальною засадою побудови типової криміналістичної характеристики окремої групи (виду) злочинів та критерієм її доцільності виступає загальноновизнана в криміналістиці класифікація злочинів, що використовується з метою розробки окремих методик розслідування їх видів (груп). Таким чином, загальна криміналістична характеристика злочинів, на відміну від окремої (типової) криміналістичної характеристики, являє собою «абстрактний» опис структури конкретних криміналістичних характеристик. Вона має методологічне значення як відправна теоретична база для розробки конкретних типових криміналістичних характеристик окремих груп, видів злочинів.

Формування криміналістичної характеристики злочинів, у тому числі й крадіжок, учинених злочинними групами, передбачає, насамперед, визначення поняття, сутності та змісту основних елементів, що входять до неї та складає опис властивостей і ознак, які мають значення для встановлення механізму злочину, характеру слідів, що залишились, умов учинення злочину та характеристики особи злочинця [3, с. 429].

Аналіз наукових джерел доводить, що більшість вчених-криміналістів визнають існування вказаної наукової категорії та її елементів як таких, що виходять за межі предмета доказування, а також мають прикладне значення не тільки для слідчого, але й для оперативного працівника. Отже, одним із завдань сучасної криміналістики є забезпечення повної реалізації всіх можливостей, закладених у названу категорію.

Необхідно зазначити, що питання про зміст криміналістичної характеристики злочинів є одним з найбільш дискусійних у науці, і до сьогодні немає єдності й у поглядах вчених-криміналістів щодо визначення структури криміналістичної характеристики злочинів, тобто криміналістично значимих ознак, що повинні складати її зміст.

Проаналізувавши зазначені пропозиції, можливо дійти висновку, що більшість вчених є прихильниками 4-5-елементної «класичної» структури криміналістичної характеристики злочинів: відомості про спосіб злочину; відомості про слідову картину; відомості про особу злочинця та потерпілого; відомості про обставини та обстановку вчинення злочину та відомості про предмет злочинного посягання.

Разом з тим, з огляду на досліджувану категорію злочинів, при формуванні структури криміналістичної характеристики крадіжок, вчинених злочинними групами, вважаємо за доцільне

до складу такої типової моделі включити наступні елементи: відомості про повноструктурний спосіб злочину; відомості про особу потерпілого; відомості про особу злочинця; відомості про слідову картину; відомості про місце та час вчинення злочину; відомості про предмет злочинного посягання; відомості про засоби та знаряддя вчинення злочину. За нашим переконанням, саме така сукупність елементів повинна бути закладена в основу побудови криміналістичної характеристики крадіжок, вчинених злочинними групами, оскільки саме вона забезпечує можливість найбільш повного і точного відображення об'єктивної інформації для слідчого, яка стосується події, і є важливою для правильної кваліфікації, встановлення механізму і всіх учасників злочину, а також проведення розслідування в цілому.

Крім того, не можна не погодитись з думкою В.В. Пясковського, що зміст криміналістичної характеристики злочинів повинен містити лише істотні криміналістично значимі, типові, взаємозалежні ознаки злочину, обумовлені практичною необхідністю.

Безумовно, розглядаючи окремі випадки вчинення крадіжок злочинними групами, необхідно враховувати кореляційні зв'язки між зазначеними елементами криміналістичної характеристики, а також їх не стійкий та динамічний характер, який залежить від тієї чи іншої слідчої ситуації. Наприклад, вчинення квартирної крадіжки злочинною групою, яка супроводжується проникненням до приміщення, обов'язково передбачає наявність такого елемента, як знаряддя вчинення злочину. А якщо розглянути випадок, коли крадіжку вчинено також групою осіб, але при цьому подія відбувалась із використанням вільного доступу до чужого майна, як правило, такий елемент буде відсутнім. При цьому стверджувати, що знаряддя вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики має факультативний характер неможливо, оскільки, з іншого боку, у багатьох випадках саме наявність або відсутність відповідних знарядь вчинення злочину формує обрання способу вчинення злочину.

Враховуючи викладене, зрозуміло, що наведений перелік елементів криміналістичної характеристики злочинів не є вичерпним, а її система не має сталої структури і може наповнюватись та уточнюватись у міру набуття злочинністю в цілому нових форм, які матимуть втілення у появі нових способів вчинення протиправних діянь, у новому предметі злочинного посягання, у зміні характеристик щодо типової особи потерпілого, в удосконаленні знарядь та засобів тощо, а також у міру появи, внаслідок цього, нових криміналістичних знань. Крім того, наявність такого широкого спектру уявлень щодо змісту криміналістичної характеристики та її значення для процесу розслідування злочинів дозволяє дійти висновку, що діяльність з приводу теоретичного осмислення сутності та змісту зазначеної категорії, а також її удосконалення, продовжується.

Таким чином, загальні засади формування криміналістичної характеристики окремого виду злочинів ґрунтуються, перш за все, на результатах вивчення слідчої практики, що, в свою чергу, забезпечує об'єктивність її змісту, а також надає можливість до виявлення закономірностей стосовно механізму злочину та слідоутворення. По-друге, необхідно зазначити, що джерелом створення такої типової моделі виступає кримінальне законодавство, оскільки саме у нормах кримінального кодексу закладені ознаки кримінального правопорушення, які мають значення для кримінально-правової класифікації та кваліфікації. Особливості, які фактично закладені законодавцем у нормах кримінального права стосовно кожного окремого злочину, безпосередньо мають криміналістичне значення, відображаються у приватних методиках розслідування та у сукупності формують криміналістичні характеристики окремих видів злочинів.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження можемо дійти висновку, що змістом криміналістичної характеристики є певна система відомостей, якими керується слідчий при забезпеченні реалізації завдань кримінального провадження.

Криміналістична характеристика крадіжок, вчинених злочинними групами, формується в залежності від конкретної слідчої ситуації та обумовлюється рядом обставин, які підлягають встановленню в ході розслідування і впливають на кваліфікацію діяння. На думку автора, криміналістична характеристика крадіжок, вчинених злочинними групами, являє собою сукупність криміналістично значущої систематизованої інформації про такі елементи, як: спосіб злочину; особа злочинця та потерпілого; слідова картина; місце та час вчинення злочину; предмет злочинного посягання; засоби та знаряддя вчинення злочину; об'єднаної наявністю кореляційних зв'язків між цими елементами, які, в свою чергу, формують структуру найбільш типових ознак, притаманних крадіжкам, вчинених злочинними групами і слугують для побудови та перевірки слідчих версій, прогнозування слідчих (розшукових) дій та їх результатів, а також для вирішення завдань кримінального провадження в цілому.

Список використаних джерел:

1. Волобуев А.Ф. Предмет розкрадання майна у сфері підприємництва як елемент криміналістичної характеристики злочинів даного виду / А.Ф. Волобуев // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – Одеса, 1998. – Вип. 3. – С. 39–43.
2. Колесниченко А.Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений : дисс. ... доктора юрид. наук : спец. 717 «Криминалистика» / Колесниченко Алексей Никифорович. – Х., 1967. – 509 с.
3. Криміналістика : [підруч.] / [В.В. Пяковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексеев та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 544 с.
4. Сергеев Л.А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ : автореф. дисс. ... на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 717 «Криминалистика» / Л.А. Сергеев. – М., 1966. – 22 с.
5. Сіренко О.В. Криміналістична характеристика крадіжок, грабежів та розбійних нападів, вчинених неповнолітніми : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Сіренко Оксана Володимирівна. – Ірпінь, 2012. – 204 с.
6. Танасевич В.Г. О криминалистической характеристике преступлений / В.Г. Танасевич, В.А. Образцов // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1976. – Вып. 25. – С. 101–102.
7. Шепітько В.Ю. Криміналістика : [учеб.] / В.Ю. Шепітько. – Х. : Одиссей, 2003. – 352 с.
8. Шепітько В.Ю. Криміналістика : Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / Шепітько В.Ю. – Х. : Право, 2001. – 560 с.
9. Шеремет А.П. Криміналістика : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / А.П. Шеремет – [2-ге вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
10. Шурухнов Н.Г. Криміналістика : [учеб. пособ.] / Шурухнов Н.Г. – М. : Юристъ, 2006. – 639 с.